

УДК 332.146.2:336.027:352
JEL: F36; H60; R51
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-8-166-172>

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

©2022 ПАТИНСЬКА-ПОПЕТА М. М., АБРАМОВА І. В.

УДК 332.146.2:336.027:352
JEL: F36; H60; R51

Патинська-Попета М. М., Абрамова І. В. Удосконалення механізмів управління фінансовим потенціалом територіальних громад з урахуванням європейського досвіду

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення наявних і розробки інноваційних підходів до управління фінансовим потенціалом територіальних громад на засадах сталого розвитку з урахуванням європейського досвіду. З використанням методів наукового синтезу, порівняння та систематизації узагальнено теоретико-методичні засади управління фінансовим потенціалом територіальних громад на засадах сталого розвитку та європейської інтеграції. Для розробки шляхів підвищення ефективності управління фінансовим потенціалом розвитку територіальних громад з урахуванням європейського досвіду використано абстрактно-логічний і статистико-економічний методи наукових досліджень. У статті доведено, що реформа децентралізації сприяла зміні системи організації влади на місцях через створення об'єднаних територіальних громад, які отримали ширше коло повноважень у прийнятті управлінських рішень, а також додаткові джерела формування фінансових ресурсів. Установлено, що ключовими серед них є бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові. Досвід країн Європейського Союзу засвідчив, що застосування комплексного підходу для досягнення цілей сталого розвитку територіальних громад шляхом сприяння створенню робочих місць, провадження наукових досліджень та інновацій у сфері інфраструктурного розвитку територій, співробітництва між містами та селами, реалізації заходів технічної допомоги є актуальним і для вітчизняних реалій. Важливим аспектом управління фінансовими ресурсами країн – членів ЄС є цільовий характер використання коштів і наявність ефективної системи фінансового менеджменту на місцях. На основі досвіду країн – членів ЄС сформульовано ключові цілі, принципи та важелі управління фінансовим потенціалом територіальних громад, зорієнтовані на оптимальне формування, розподіл і використання їх фінансових ресурсів, а також на прийняття комплексу взаємопов'язаних рішень, які сприятимуть їх сталому розвитку.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансовий потенціал, територіальна громада, європейський досвід.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 17.

Патинська-Попета Марина Михайлівна – здобувач, кафедра міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: marypat@ukr.net

Абрамова Ірина Вячеславівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: irina79abramova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3724-0342>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1328559>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210145848>

UDC 332.146.2:336.027:352
JEL: F36; H60; R51

Patynska-Popeta M. M., Abramova I. V. Improving the Mechanisms for Managing the Financial Potential of Territorial Communities, Taking into Account European Experience

The purpose of the article is a theoretical-methodological substantiation along with development of practical recommendations for improving existing and developing innovative approaches to managing the financial potential of territorial communities on the basis of sustainable development, taking into account European experience. Using the methods of scientific synthesis, comparison and systematization, the theoretical-methodological foundations of managing the financial potential of territorial communities on the basis of sustainable development and European integration are summarized. To develop ways to improve the efficiency of managing the financial potential of the development of territorial communities, taking into account European experience, abstract-logical and statistical-economic methods of scientific research were used. The article proves that the decentralization reform contributed to changing the system of organization of local authorities through the creation of amalgamated territorial communities, which received a wider range of powers in making managerial decisions, as well as additional sources of formation of financial resources. It is defined that the key among them are the budget, investment, credit, and grant ones. The experience of the European Union countries has shown that the application of an integrated approach to achieve the goals of sustainable development of territorial communities by promoting creation of jobs, research and innovation in the field of infrastructural development of territories, cooperation between cities and villages, implementation of technical assistance measures is also relevant for our domestic realities. An important aspect of managing the financial resources of the EU Member States is the targeted nature of the use of funds and the availability of an effective system of financial management on the ground. Based on the experience of the EU Member States, key goals, principles and levers of managing the financial potential of territorial communities are formulated, focused on the optimal formation, distribution and use of their financial resources, as well as on the adoption of a set of interrelated decisions that will contribute to their sustainable development.

Keywords: financial resources, financial potential, territorial community, European experience.

Fig.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 17.

Patynska-Popeta Maryna M. – Applicant, Department of International Economic Relations and European Integration, Polissia National University (7 Stary Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: marypat@ukr.net

Abramova Iryna V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Polissia National University (7 Stary Blvd, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: irina79abramova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3724-0342>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1328559>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210145848>

Військова агресія, яка розпочалася 24 лютого 2022 р. з боку російської федерації, змусила змінити вектор розвитку територіальних громад та управління їх фінансовим потенціалом. Проблема загострилася у зв'язку з тим, що з початком військових дій низка територіальних громад опинилася в тимчасовій окупації, частина – зазнала різного ступеня руйнувань. Введення центральним урядом країни воєнного стану змусило змінити систему взаємовідносин між органами державної влади та місцевого самоврядування з метою забезпечення координації дій усіх владних структур для найшвидшого звільнення та відновлення країни.

В умовах воєнного стану завдання місцевих органів влади значно розширилися. Окрім безпосереднього виконання своїх ключових функцій, спрямованих на задоволення потреб населення територіальних громад, актуалізувалися питання соціально-побутового обслуговування внутрішньо переміщених осіб, формування продовольчих резервів, застосування заходів для захисту громади тощо. Очевидно, що розв'язання поставлених завдань потребує належного фінансування.

Водночас з початком військових дій фінансовий потенціал територіальних громад значно змінився. За приблизними оцінками, за півроку війни 8 млн осіб виїхали з України, ще 5 млн були зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, відбулася релокація понад 500 компаній, ще 1 500 підприємств подали заявки на допомогу від уряду для переміщення виробничих потужностей у більш безпечні регіони України. До кінця року прогнозується зниження ВВП на 45%, надходжень від власних доходів місцевих бюджетів на 38% [1]. Територіальні громади фінансово стають більш залежними від державного бюджету. Водночас попри продовження воєнного стану потрібно мати чіткий план відновлення та зростання фінансового потенціалу територіальних громад, аби якнайшвидше відбудувати зруйновані території та сприяти поверненню громадян на постійні місця їх проживання. У такому контексті управління фінансовим потенціалом територіальних громад, як передумови їх стійкого розвитку, набуває особливої актуальності.

Фінансовий потенціал є основою соціально-економічного розвитку держави, регіону, територіальної громади, підприємства. С. Шумська стверджує, що під фінансовим потенціалом країни слід розуміти сукупність фінансових ресурсів, що є в наявності та які можуть бути мобілізовані до усіх сфер і ланок фінансової системи [3]. А. Буряченко пропонує розглядати фінансовий потенціал регіону як здатність його фінансової системи забезпечувати зростання та розвиток економіки в довгостроковій перспективі за допомогою сукупності максимально доступних ресурсів [4]. А. Загородній і Г. Вознюк фінансовий потенціал досліджують на рівні адміністративно-територіальної одиниці як загальний обсяг фінансових ресурсів,

що утворюються за рахунок усіх джерел у її межах. Науковці вважають, що фінансовий потенціал є показником, який характеризує фінансові можливості території [5, с. 701].

А. Височина та І. Лук'яненко вважають, що фінансовий потенціал територіальної громади – це сукупність фактично акумульованих і потенційно доступних фінансових ресурсів і можливостей їх ефективного використання [6]. В. Бова й О. Хринюк трактують фінансовий потенціал як наявні та потенційні можливості підприємства мобілізувати та наростити фінансові ресурси та трансформувати їх в інші засоби виробництва відповідно до потреби, з метою досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства [7]. Т. Кізіма розглядає фінансовий потенціал домогосподарств як сукупність наявних і тимчасово незадіяних фінансових ресурсів, які характеризують їх фінансові можливості, тобто здатність здійснювати в повному обсязі всі необхідні витрати та формувати заощадження [8].

Попри наявність значної кількості наукових досліджень сутності такого поняття як «фінансовий потенціал», а також трактувань його економічного змісту та ролі в економічній системі країни, відсутність цілісного механізму управління фінансовим потенціалом розвитку територіальних громад обумовлює необхідність проведення окремого дослідження в зазначеному напрямі.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення наявних і розробки інноваційних підходів до управління фінансовим потенціалом територіальних громад на засадах сталого розвитку з урахуванням європейського досвіду.

Поставлена мета обумовила необхідність виконання таких *завдань*:

- ✦ узагальнити теоретико-методичні засади управління фінансовим потенціалом територіальних громад на засадах сталого розвитку та європейської інтеграції;
- ✦ визначити шляхи підвищення ефективності управління фінансовим потенціалом розвитку територіальних громад з урахуванням європейського досвіду;
- ✦ сформулювати пропозиції щодо вдосконалення механізму управління фінансовим потенціалом сталого розвитку територіальних громад.

Теоретико-методологічною основою дослідження став системний метод пізнання економічних явищ і процесів. Методи наукового синтезу, порівняння та систематизації використовувалися для узагальнення теоретико-методичних засад управління фінансовим потенціалом територіальних громад на засадах сталого розвитку та європейської інтеграції; абстрактно-логічний, статистико-економічний і порівняльний аналіз – для розробки

шляхів підвищення ефективності управління фінансовим потенціалом розвитку територіальних громад з урахуванням європейського досвіду; таблично-графічний – для наочної ілюстрації отриманих результатів.

Ще в довоєнний період територіальні громади України відрізнялися за рівнем розвитку, фінансовим і економічним потенціалом. Військові дії поглибили цей поділ. Наразі місцеві органи влади територіальних громад, які тимчасово окуповані або там, де активно ведуться військові дії, повністю або частково втратили можливість формувати та використовувати фінансові ресурси для задоволення навіть першочергових потреб населення, яке там проживає. Деякі вже звільнені території зазнали в більшому чи меншому ступені руйнації інфраструктури та виробничих потужностей, але наразі є більш керованими. Тут місцеве самоврядування поволи починає відновлювати роботу, використовуючи всі наявні ресурси для задоволення потреб громад і забезпечення їх фінансової спроможності. Низка територіальних громад, переважно в західних областях України, постраждала значно менше, їх фінансово-економічний потенціал майже не змінився. Навіть більше – вони надали прихисток мільйонам внутрішньо переміщених осіб і взяли на себе обов'язок щодо їх соціально-економічного захисту.

В умовах воєнного стану та в період післявоєнного відновлення країни формування комплексного механізму управління фінансовим потенціалом стало розвинутою територіальних громад вбачається особливо актуальним. Наразі в наукових колах не існує єдиного підходу до обґрунтування особливостей їх формування та функціонування. Проведене дослідження доводить, що за джерелами формування найбільшого поширення набули бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові механізми фінансування розвитку територіальних громад. Вони є основою формування їх фінансового потенціалу та сталого розвитку.

Бюджетні механізми є одними з найбільш регульованих і передбачають використання законодавчо визначених доходів. Ключовими методами управління при цьому залишаються планування, облік і контроль використання бюджетних коштів. Разом із тим, попри фінансову децентралізацію, потенціал громад до розширення дохідної бази місцевих бюджетів залишається низьким через обмеженість фіскальних повноважень, недостатню економічну свободу та політичну волю місцевих органів влади. Ситуація ускладнюється воєнним станом, втратою економічного та людського потенціалу низкою громад країни.

У такому контексті вивчення закордонного досвіду набуває особливої актуальності. Європейські країни в переважній своїй більшості вже пройшли шлях реформування місцевого самоврядування. Його початок пов'язують із підписанням Римського договору про заснування Європейської економічної спіль-

ноти, а фінансовим підґрунтям для реалізації – створення Європейського фонду регіонального розвитку.

Сфера компетенцій, механізми формування та використання фінансових ресурсів й інші організаційно-економічні аспекти діяльності органів місцевого самоврядування знайшли відбиток в Європейській хартії місцевого самоврядування [9]. Водночас приєднання до країн Європейського Союзу нових членів спонукало до впровадження спільної політики, ключовими принципами якої стали: розвиток найбільш відсталіх регіонів; довгострокове планування; орієнтація на залучення інвестицій для місцевого розвитку. На початкових етапах метою політики було посилення економічної та соціальної єдності країн – членів ЄС [10].

Надалі глобальні світові виклики та внутрішні проблеми країн-членів змінювали політичні вподобання Євросоюзу. Впродовж 2014–2020 рр. реалізація спільної політики ЄС передбачала застосування комплексного підходу для досягнення цілей сталого розвитку держав-членів та окремих територій. Упровадження зазначеного підходу здійснювалося на рівнях територіальних громад, а ключовим джерелом фінансування було визначено кошти європейських структурних та інвестиційних фондів. Одним із таких фондів став Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), мета діяльності якого – фінансова підтримка зміцнення економічної та соціальної єдності в Європейському Союзі через вирівнювання дисбалансів між його територіями.

У 2014–2020 рр. ЄФРР фінансував низку заходів для інтеграції міст і сіл, зокрема: пряму підтримку діяльності компаній для створення робочих місць; інфраструктурний розвиток територіальних громад (наукові дослідження й інновації у сфері телекомунікацій, енергетиці та транспорті тощо); стимулювання регіонального розвитку та сприяння співробітництву між містами і селами; впровадження заходів технічної допомоги. Впродовж зазначеного проміжку часу реалізуються такі програми, як INTERREG ІІС і LEADER+, які допомогли європейським країнам і окремим територіальним громадам сформувати партнерські відносини та розпочати роботу над спільними проектами. Обмін знаннями та досвідом відкрили можливість для підвищення ефективності заходів у вирішенні економічних, соціальних та екологічних проблем територіальних громад країн – членів ЄС [11].

Яскравим прикладом успішного об'єднання та розвитку територіальних громад є Естонія, де окреслені процеси фінансово підтримувалися державою. Тут місцеве самоуправління, яке прийняло рішення об'єднатися, отримувало від 300 тис. до 800 тис. євро бюджетного фінансування. До 2015 р. в Естонії такою підтримкою скористалося понад 250 місцевих муніципалітетів. Із 2017 р. добровільне об'єднання громад у цій країні було завершено [12].

Швеція пройшла тривалий шлях до формування спроможних територіальних громад. Завдяки реформі децентралізації, яка розпочалася у 1971 р. і триває досі, країні вдалося вибудувати оптимальну модель розвитку місцевого самоврядування та значно розширити джерела його фінансування. Наразі фінансовими ресурсами муніципальних утворень у Швеції є податки, державні субсидії, місцеві позики, кошти, які сплачують громадяни за послуги тощо. З понад 2 000 фінансово відсталих комун зараз у країні функціонує 290 фінансово самодостатніх муніципальних утворень [12].

Бюджетна децентралізація в Німеччині відбувалася не без участі держави, яка взяла на себе відповідальність за цілісність економічного розвитку країни. Завданням обшин було визначено турботу про культурний, освітній, науковий і соціальний розвиток громади. У Німеччині центральний уряд фінансово підтримує громади через застосування багаторівневої системи фінансового вирівнювання, інструментами якої є: розподіл податків між різними ланками бюджетної системи (закріплення та розщеплення); трансфертне фінансове вирівнювання (дотації, субвенції та інші види міжбюджетних трансфертів). Джерела доходів бюджетів територіальних одиниць Німеччини – це податки, збори, державні асигнування, доходи з продажів, кредити тощо [12].

Головною компонентою сучасного розвитку Європейського Союзу, визначеною Лісабонським договором і стратегією (Європа-2020), є його територіальна єдність. Спільна політика ЄС на 2021–2027 рр. [13] передбачає використання більш прогресивних інструментів для зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності країн-членів. Вона спрямована

на вирівнювання фінансових, соціально-економічних, екологічних та інших дисбалансів розвитку держав – членів ЄС та їх окремих територій, відповідає політичним пріоритетам Європейського Союзу, зокрема його «зеленому» та цифровому розвитку.

Ключові цілі політики ЄС, їх зміст і джерела фінансування проілюстровано в *табл. 1*. Очевидно, що пріоритетами політики є підтримка конкурентоспроможності європейського бізнесу та його інноваційний розвиток, цифровий поступ, перехід від низьковуглецевого до безвуглецевого виробництва, посилення мобільності між країнами-членами, соціальна інклюзія, сталий та інтегрований розвиток територіальних громад, сприяння зайнятості тощо.

Фінансування заходів, передбачених Спільною політикою ЄС, покладається на Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), Європейський соціальний фонд (ЄСФ), Спільний фонд, Фонд справедливого переходу (ФСП), а також Програми Interreg, які направлені на фінансування додаткових цілей політики: управління співпрацею та безпечна Європа. Пріоритетами фінансування ЄФРР є РО 1 та РО 2. Механізм фінансування полягає в такому: усі територіальні громади та держави – члени ЄС спрямовують не менше 30% своїх фінансових ресурсів на реалізацію РО 2; краще розвинені територіальні громади або країни-члени витрачають близько 85% коштів на фінансування РО 1 та РО 2; територіальні громади, які визнані перехідними, не менше 40% витрат направляють на РО 1; менш розвинені територіальні громади або країни-члени не менше 25% коштів виділяють на РО 1 [11; 14–16].

Європейський соціальний фонд (ЄСФ) є ключовим інструментом для реалізації РО 4, кошти якого

Таблиця 1

Ключові цілі, зміст і джерела фінансування політики ЄС на 2021–2027 рр.

Ключові цілі (Policy Objective)		Зміст цілей	Джерела фінансування
РО 1	Конкурентоздатніша та прогресивніша Європа	Підтримка інновацій, малого та середнього бізнесу, цифрового розвитку	Європейський фонд регіонального розвитку
РО 2	Екологічна Європа	Перехід економіки від низьковуглецевого виробництва до виробництва з нульовим викидом вуглецю	Європейський фонд регіонального розвитку, Спільний фонд зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності ЄС
РО 3	Згуртована Європа	Посилення мобільності між країнами-членами	Спільний фонд зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності ЄС
РО 4	Соціально захищена та інклюзивна Європа	Сприяння зайнятості, соціальній інклюзії, рівноцінному доступу до освітніх і медичних послуг, підвищення ролі культури, розвиток туризму	Європейський соціальний фонд
РО 5	Європа, наближена до громадян	Сприяння сталому та інтегрованому розвитку всіх типів територіальних громад	Європейський соціальний фонд, Фонд справедливого переходу

Джерело: авторська розробка на основі [13].

спрямовуються на створення робочих місць і забезпечення рівних можливостей для працевлаштування громадян ЄС. Також фонд фінансує ініціативи щодо покращення освіти та формування в молоді навичок, які роблять її більш конкурентоспроможною на ринках праці. Проекти ЄСФ допомагають людям, які регулярно стикаються з жорсткою дискримінацією, подолати численні бар'єри під час пошуку роботи та стати частиною європейського суспільства [14].

Спільний фонд для зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності ЄС надає фінансову підтримку державам-членам з валовим національним доходом на душу населення нижче 90% середнього показника 27 країн Європейського Союзу. На період з 2021 р. до 2027 р. асигнування спрямовуються на допомогу таким країнам, як: Болгарія, Чехія, Естонія, Греція, Хорватія, Кіпр, Латвія, Литва, Угорщина, Мальта, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина та Словенія. Зазначені країни самостійно обирають, які проекти фінансувати, і беруть на себе відповідальність за їх реалізацію. Також Фонд здійснює інвестиції в захист навколишнього природного середовища та розвиток транспортної інфраструктури (РО 2 та РО 3) [15].

Фонд справедливого переходу (ФСП) є новим інструментом реалізації Спільної політики ЄС на 2021–2027 рр. і основою механізму справедливого переходу в контексті європейської «Зеленої угоди», спрямованої на досягнення кліматичної рівноваги ЄС до 2050 року. Задля уникнення диспропорцій у розвитку територій і подолання структурних змін у ЄС фонд фінансово підтримує територіальні громади, які є найбільш вразливими в перехідний період. Кошти фонду спрямовуються на зменшення соціально-економічних втрат, спричинених переходом економік від низьковуглецевого виробництва до виробництва з нульовим викидом вуглецю.

Підтримуючи економічну диверсифікацію та реконверсію відповідних територій, фонд допомагає суб'єктам підприємництва та окремим громадянам адаптуватися у мінливому ринковому середовищі. Коштом фонду здійснюється фінансування, для прикладу: інвестицій у малі та середні підприємства; науково-дослідної та інноваційної діяльності; екологічної реабілітації територіальних громад; чистої енергетики; підвищення кваліфікації працівників; допомоги в пошуку роботи; трансформації наявних вуглецевих установок тощо [16].

Кошти зазначених фондів є частиною спільного бюджету ЄС – семирічного плану доходів і витрат, який балансує пріоритети ЄС з його фінансовими можливостями. Власними джерелами доходів спільного бюджету на 2021–2027 рр. є мито на імпорт продукції з країн, що не входять до ЄС; внески на основі середньозваженої ставки податку на додану вартість, що сплачується державами-членами; національні внески країн у межах обумовленого відсотка від валового національного доходу.

Механізми формування власних доходів спрямовані на ефективний розвиток Євросоюзу та базуються на загальних принципах простоти, прозорості та справедливості з дотриманням суворої бюджетної дисципліни. Відповідно до зазначених принципів жодна держава – член ЄС не зобов'язана нести бюджетний тягар, який заважав би її власному процвітання. Крім того, зазначені принципи покликані стимулювати формування та розвиток фінансового потенціалу кожної адміністративно-територіальної одиниці країн – членів Євросоюзу.

Співвідношення між обсягами надходжень і внесків до Спільного бюджету Євросоюзу країн-членів (*рис. 1*) вказує на те, що найбільшими країнами-донорами впродовж 2014–2020 рр. були Німеччина, Велика Британія та Франція. Водночас країнами-реципієнтами залишалися Польща, Чехія, Румунія та Греція. Дисбаланс між розмірами доходів і внесків до спільного бюджету кожної з країн ЄС можна пояснити відмінностями в рівнях розвитку їх економік, тривалістю членства в Європейському Союзі, особливостями національного законодавства.

Задля подолання бюджетних дисбалансів на порядку денному ЄС стоїть розвиток фінансового потенціалу держав-членів і запровадження нових власних доходів бюджету ЄС. Зокрема, йдеться про:

- ✦ необхідність зменшення частки національних внесків країн на основі валового національного доходу;
- ✦ забезпечення більшої пропорційності, справедливості та стабілізаційного впливу на бюджет ЄС, з урахуванням ступеня розвитку економік держав-членів;
- ✦ запровадження більш диверсифікованих і стійких видів власних доходів, безпосередньо пов'язаних з компетенцією, цілями та пріоритетами ЄС.

Першим новим джерелом надходжень до бюджету ЄС з 1 січня 2021 р. став внесок на основі перероблених відходів пластикового пакування.

Загальне управління фінансовими ресурсами ЄС здійснює Європейська Комісія, яка веде переговори з урядами держав-членів та схвалює програми їх розвитку. Органи влади на місцях забезпечують реалізацію затверджених програм, здійснюють контроль та оцінку одержаних результатів. Для реалізації кожної поточної програми країни-члени призначають орган управління (національний, регіональний чи місцевий); орган із сертифікації, який формує звіт про витрати та заявки на їх оплату; орган аудиту для контролю за ефективністю реалізації. Важливим аспектом управління фінансовими ресурсами країн – членів ЄС є цільовий характер використання коштів і наявність ефективної системи фінансового менеджменту на місцях. Суворі системи перевірок і контролю гарантує, що кошти надходять за призначенням у чітко обумовлених обсягах.

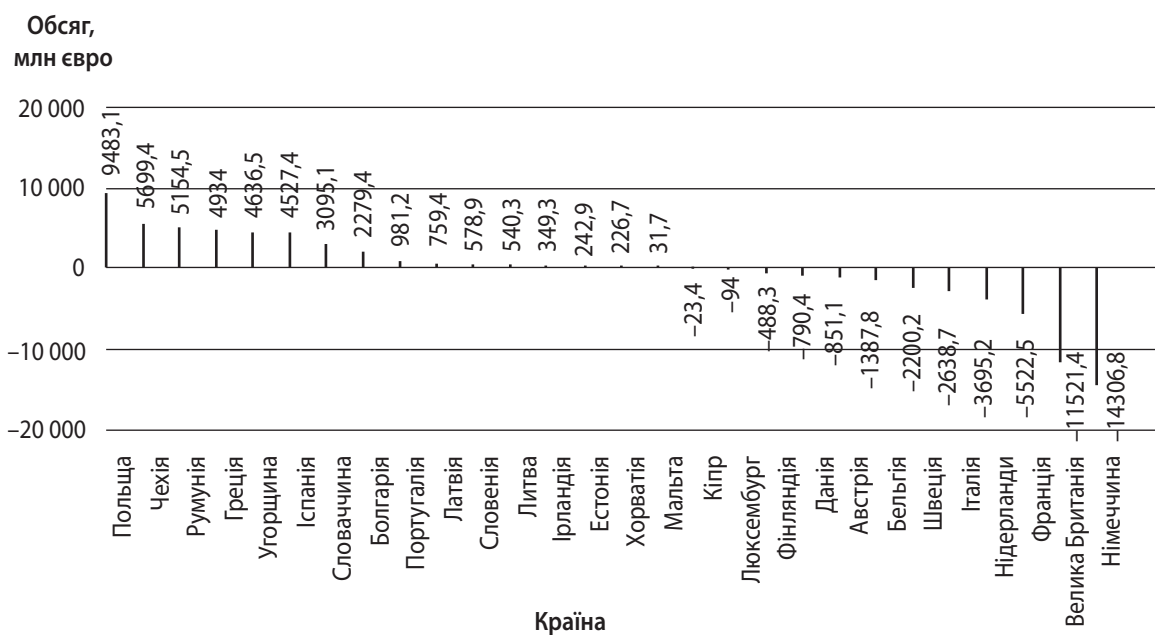

Рис. 1. Співвідношення між обсягами надходжень і внесків до Спільного бюджету ЄС у розрізі країн-членів, у середньому за 2014–2020 рр., млн євро

Джерело: побудовано за даними [17].

Європейський досвід свідчить, що попри те, що країни – члени ЄС мають спільний орган управління – Європейську комісію, національні уряди відіграють ключову роль у формуванні та реалізації їх спільної політики. При цьому провідну роль в управлінні кожною конкретною адміністративною одиницею відіграє орган місцевого самоврядування, який напряму пов'язаний з місцевою громадою. Таким чином, управління в європейських країнах здійснюється «з низу вгору», де через референдум або в інший законний спосіб враховується думка громадянина щодо розв'язання ключових політичних питань, що задекларовано в Європейській хартії місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження довело, що реформа децентралізації сприяла зміні системи організації влади на місцях через створення об'єднаних територіальних громад, які отримали ширше коло повноважень у прийнятті управлінських рішень, а також додаткові джерела формування фінансових ресурсів. Установлено, що ключовими серед них є бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові. Попри наявність певного фінансового підґрунтя для розвитку, оцінка соціально-економічного стану територіальних громад указала на обмеженість фінансових можливостей переважної більшості з них, значні диспропорції в поступі та наявні проблеми з управлінням фінансовим потенціалом.

Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що застосування комплексного підходу для досягнення цілей сталого розвитку територіальних громад шляхом сприяння створенню робочих місць; проваджен-

ню наукових досліджень та інновації у сфері інфраструктурного розвитку територій; співробітництву між містами та селами; реалізації заходів технічної допомоги є актуальним і для вітчизняних реалій. В ЄС сформовано чіткі, прозорі та зрозумілі механізми залучення та розподілу фінансових ресурсів. Доведено, що важливим аспектом управління фінансовими ресурсами країн – членів ЄС є цільовий характер використання коштів і наявність ефективної системи фінансового менеджменту на місцях.

Перед Україною стоїть важливе завдання – на основі національних особливостей, з урахуванням досвіду європейських країн, концентруючи увагу на потребах та інтересах громадян, сформувані ефективний механізм, здатний розкрити фінансовий потенціал територіальних громад.

Подальші розвідки будуть спрямовані на формування ключових цілей, принципів і важелів управління фінансовим потенціалом сталого розвитку територіальних громад з урахуванням досвіду країн – членів ЄС. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Дацишин М. Як відновити місцеве самоврядування від наслідків війни? // Українська правда. 05.08.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7362004/>
2. Мінсоцполітики звернулося до військово-цивільних адміністрацій та територіальних громад щодо можливого використання залишків субвенцій // Бухгалтер бюджетної установи. 21.07.2022. URL: <https://buhgalter.com.ua/news/byudzhetniy-proces/minsotspolitiki-zvernulos-do-viyskovo-tsilivnih-administratsiy-ta/>

3. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки. *Фінанси України*. 2007. № 5. С. 55–64.
4. Буряченко А. Є. Фінансовий потенціал регіонального розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2013. 342 с.
5. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ: Знання, 2007. 1072 с.
6. Височина А. В., Лук'яненко І. Г. Управління фінансовим потенціалом територіальних громад у контексті реалізації регіональної фінансової політики. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2. С. 98–101. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/53407/5/Vysochyna_Finansovyi_potentsial.pdf
7. Бова В. Л., Хринюк О. С. Сутність фінансового потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2017. № 11. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/22586/1/2017-11_4-01.pdf
8. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії і практики: автореф. ... дис. д-ра екон. наук: 08.00.08. Тернопіль, 2011. 36 с.
9. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 р. Документ № 994_036 (редакція від 16.11.2009). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
10. Лісабонська угода (договір про реформування Європейського Союзу). URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf>
11. European Regional Development Fund. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/
12. Звіт про огляд витрат державного бюджету у сфері регіонального розвитку в частині підтримки формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад / Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/1.-zvit.pdf>
13. Priorities for 2021–2027 / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities
14. European Social Fund / European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=531&langId=en>
15. Cohesion Fund / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/
16. Just Transition Fund / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/jtf/
17. 2014–2020 long-term EU budget / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2014-2020_en

REFERENCES

- Bova, V. L., and Khryniuk, O. S. "Sutnist finansovoho potentsialu pidpriemstva" [Essence of Enterprise Financial Capacity]. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 11 (2017). https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/22586/1/2017-11_4-01.pdf
- Buriachenko, A. Ye. *Finansovyi potentsial rehionalnoho rozvytku* [Financial Potential of Regional Development]. Kyiv: KNEU, 2013.

- "Cohesion Fund". European Commission. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/
- Datsyshyn, M. "Yak vidnovyty mistseve samovriaduvannya vid naslidkiv viiny?" [How to Restore Local Self-government From the Consequences of War?]. *Ukrainska pravda*. August 05, 2022. <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7362004/>
- "European Regional Development Fund". https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/
- "European Social Fund". European Commission. <https://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=531&langId=en>
- "Just Transition Fund". European Commission. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/jtf/
- Kizyma, T. O. "Finansy domohospodarstv: kontseptualni zasady teorii i praktyky" [Household Finances: Conceptual Foundations of Theory and Practice]: *avtoref. ... dys. d-ra ekon. nauk: 08.00.08*, 2011.
- [Legal Act of Ukraine] (1985). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
- [Legal Act of Ukraine]. <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf>
- "Minsotspolityky zvernulosia do viiskovo-tsyvilnykh administratsii ta terytorialnykh hromad shchodo mozhyvoho vykorystannia zalyshkiv subventsii" [The Ministry of Social Policy Appealed to Military-civilian Administrations and Territorial Communities Regarding the Possible Use of Remaining Subventions]. *Bukhhalter biudzhethnoi ustanovy*. July 21, 2022. <https://bukhhalter.com.ua/news/byudzhethnyy-proces/minsotspolitiki-zvernulos-do-viyskovo-tsyvilnih-administratsiy-ta/>
- "Priorities for 2021–2027". European Commission. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities
- Shumska, S. S. "Finansovyi potentsial Ukrainy: metodolohiia vyznachennia ta otsinky" [Financial Potential of Ukraine: Methodology of Definition and Evaluation]. *Finansy Ukrainy*, no. 5 (2007): 55–64.
- Vysochyna, A. V., and Lukianenko, I. H. "Upravlinnia finansovym potentsialom terytorialnykh hromad u konteksti realizatsii rehionalnoi finansovoi polityky" [Management of the Financial Potential of Territorial Communities in the Context of the Implementation of Regional Financial Policy]. *Visnyk Ukrainської akademii bankivskoi spravy*, no. 2 (2014): 98–101. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/53407/5/Vysochyna_Finansovyi_potentsial.pdf
- "Zvit pro ohliad vytrat derzhavnoho biudzhetu u sferi rehionalnoho rozvytku v chastynt pidtrymky formuvannya infrastruktury obiednanykh terytorialnykh hromad" [Report on the Review of State Budget Expenditures in the Field of Regional Development in Terms of Supporting the Formation of Infrastructure of United Territorial Communities]. *Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy*. <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/1.-zvit.pdf>
- Zahorodnii, A. H., and Vozniuk, H. L. *Finansovo-ekonomichniy slovnyk* [Financial and Economic Dictionary]. Kyiv: Znannia, 2007.
- "2014–2020 long-term EU budget". *European Commission*. https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2014-2020_en